

Wyrok z dnia 6 września 2000 r.

II UKN 692/99

Przesłankę nawiązania pracowniczego stosunku ubezpieczenia społecznego nie stanowi samo zawarcie umowy o pracę, lecz zatrudnienie rozumiane jako jej wykonywanie w ramach stosunku pracy.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Beata Gudowska (sprawozdawca), Stefania Szymańska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 6 września 2000 r. sprawy z wniosku Anny M. i Józefy S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w P. o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego, na skutek kasacji wnioskodawczyń od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 18 sierpnia 1999 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Stosownie do zgłoszenia Józefy S., która wskazała datę rozpoczęcia działalności gospodarczej w zakresie handlu i usług oraz biura rachunkowego na dzień 17 lipca 1996 r., Burmistrz Miasta C. dokonał jej wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Prowadzenie tej działalności Józefa S. zgłosiła również w Urzędzie Skarbowym i w Oddziale Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz rozpoczęła opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne na podstawie ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.). Od dnia 31 sierpnia do dnia 4 października 1996 r., od dnia 14 października 1996 r. do dnia 5 czerwca 1997 r. oraz od dnia 14 sierpnia 1997 r. do dnia 23 lutego 1998 r. pobierała zasiłek chorobowy. W dniu 1 grudnia 1997 r. zawarła ze swoją córką Anną M. umowę o pracę na czas określony do dnia 31 grudnia 1997 r. (w połowie wymiaru czasu pracy) za wynagrodzeniem miesięcznym w kwocie 225 zł, zastąpioną w dniu 1 sierpnia 1998 r. nową umową o pracę zawartą na tych samych warunkach pracy, lecz z płacą

300 zł miesięcznie. Anna M. pobrała za okres od dnia 19 stycznia 1998 r. do dnia 31 stycznia 1998 r. zasiłek z tytułu opieki nad chorym mężem.

W kwietniu 1998 r. Oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w P. przeprowadził w siedzibie firmy ubezpieczonej kontrolę, której ustalenia stały się przesłanką wydania w dniu 9 czerwca 1998 r. decyzji o wyłączeniu Józefa S. z ubezpieczenia społecznego z datą wsteczną, od lipca 1996 r. do kwietnia 1998 r., oraz o nieprzystąpieniu jej prawa do zasiłku chorobowego. Decyzją z tej samej daty organ ubezpieczeń społecznych wyłączył z ubezpieczenia społecznego Annę M., a w dniu 26 czerwca 1998 r. odmówił jej przyznania zasiłku opiekuńczego, ponieważ stwierdził, że zawarła umowę o pracę nie w celu zatrudnienia, lecz dla uzyskania prawa do ubezpieczenia społecznego i wykorzystywania świadczeń pod pozorem prowadzenia działalności gospodarczej. Przemawiały za tym przyznane przez obie ubezpieczone fakty, z których wynikało, że do czasu kontroli zarejestrowana działalność nie została podjęta. Czynności mające na celu jej przygotowanie sprowadziły się zaś tylko do zgłoszenia do Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej w C. w dniu 27 lutego 1998 r. wniosku o wynajęcie lokalu użytkowego. Umowę najmu zawarła w dniu 5 maja 1998 r. W okresie objętym kontrolą prowadzona działalność nie dostarczyła, oczywiście, żadnego przychodu.

W odwołaniu, domagając się zmiany decyzji o wyłączeniu z ubezpieczenia, Józefa S. i Anna M. przytaczały liczne powody rodzinne, dla których rzeczywiste podjęcie działalności gospodarczej okazało się niemożliwe.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu wyrokiem z dnia 17 grudnia 1998 r. uwzględnił odwołanie przyjmując, że długi czas trwania fazy rozwijania działalności gospodarczej, sfinalizowany wynajęciem lokalu wykorzystwanego obecnie do sprzedaży używanej odzieży, nie uzasadnia stwierdzenia o niepodleganiu ubezpieczeniu społecznemu w sytuacji, kiedy opóźnienie faktycznego rozpoczęcia działalności było usprawiedliwione względami zdrowotnymi i rodzinnymi.

Wyrok Sądu pierwszej instancji, zaskarżony apelacją Oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w P., zmienił Sąd Apelacyjny w Poznaniu wyrokiem z dnia 18 sierpnia 1999 r. Sąd drugiej instancji podzielił argumenty skarżącego o sprzecznym z materiałem sprawy przyjęciu, że Józefa S. prowadziła działalność gospodarczą, gdy ona sama przyznała fakt jej nieprowadzenia. Sąd Apelacyjny wyraził pogląd, że przepisy art. 3 i 15 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą uzależniają objęcie ubezpieczeniem

społecznym od rzeczywistego prowadzenia działalności gospodarczej, opisanej w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.), czyli wykonywania działalności wytwórczej, budowlanej, handlowej i usługowej w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu prowadzącego taką działalność. Skoro - jak ustalił - takiej działalności Józefa S. nie podjęła i nie prowadziła, to łączący ją z córką Anną M. umowny stosunek pracy, która nie mogła być i nie była świadczona, jak też nie była wynagradzana, był fikcyjny.

W kasacji, wniesionej przez obydwie ubezpieczone, na uzasadnienie wniosku o zmianę lub uchylenie wyroku Sądu drugiej instancji i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, przytoczona została podstawa naruszenia prawa materialnego. Skarżące zarzuciły błędną wykładnię przepisów § 33 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 ze zm.) oraz art. 3 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą. Argumentacja przytoczona na uzasadnienie tej podstawy sprowadzała się do stwierdzenia o pozostawaniu poza sporem faktu, że "ubezpieczona Józefa S. zasadniczo podjęła prowadzenie działalności gospodarczej, gdyż posiadała lokal, towar i zatrudniła pracownice, a prowadzenie tej działalności zostało tylko zakłócone przez jej ciężką chorobę powodującą przerwę, po której zmieniła branżę". W takich okolicznościach - jak wywodziła Józefa S. - mogła w świetle art. 22 § 1 KP skutecznie zawrzeć z córką umowę o pracę, albowiem córka wyrażała gotowość do pracy, a ona jako pracodawca powierzała jej różne czynności organizacyjne i fizyczne oraz jej pracę nadzorowała.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wbrew temu, co twierdzi się w kasacji, u podstawy rozstrzygnięcia leży przyznany przez Józefę S. fakt nieprowadzenia przez nią w okresie objętym decyzją Oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych działalności gospodarczej. Sąd drugiej instancji trafnie zatem odmówił zastosowania przepisu art. 3 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.), który sta-

nowi, że obowiązek ubezpieczenia powstaje z dniem rozpoczęcia działalności rodzącej obowiązek ubezpieczenia, a ustaje z dniem, w którym nastąpiło zaprzestanie tej działalności. Przepis ten rozwija i uściśla dyspozycję art. 1 ust. 1 ustawy wskazującego osoby fizyczne prowadzące działalności gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej jako krąg podmiotów podlegających z jej mocy ubezpieczeniu społecznemu. Decyduje również o tym, że jeżeli, mimo uzyskania wpisu, nie doszło do podjęcia działalności z powodu przeszkód prawnych lub faktycznych, obowiązek ubezpieczenia nie powstaje. Wyrażne wskazanie na fakt i czas prowadzenia działalności gospodarczej rozumiane jest w judykaturze w ten sposób, że do powstania stosunku ubezpieczenia nie dochodzi bez rzeczywistego podjęcia prowadzenia działalności określonej w tym wpisie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 1990 r., II URN 144/89, niepublikowany; z dnia 14 kwietnia 1999 r., II UKN 570/98, OSNAPiUS 2000 nr 13, poz. 518, z dnia 6 maja 1999 r., II UKN 610/98, OSNAPiUS 2000 nr 13, poz. 519, w wyroku z dnia 29 lipca 1999 r., II UKN 67/99, OSNAPiUS 2000 nr 22, poz. 834 oraz w wyroku z dnia 3 sierpnia 2000 r., II UKN 659/99 nie publikowanym). Według art. 1 ustawy o działalności gospodarczej działalność gospodarcza jest wolna i dozwolona każdemu na równych prawach, z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa, dlatego pewną niejasność wprowadza użycie sformułowania "na podstawie wpisu". Nie jest ono ścisłe, gdyż wpis nie stwarza żadnej podstawy prawnej do prowadzenia działalności, a jedynie jej prowadzenie ewidencjonuje. Wpis do ewidencji działalności gospodarczej nie jest też wystarczającą przesłanką dla przyjęcia faktu prowadzenia działalności, ani - w konsekwencji - dla powstania obowiązku ubezpieczenia społecznego. Osoby fizyczne oraz przedsiębiorcy nie posiadający osobowości prawnej, mający zamiar wykonywania działalności nie wymagającej koncesji, dokonują zgłoszenia podjęcia tej działalności do ewidencji prowadzonej przez organy administracyjne (art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej - Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.). Zgłoszenie to skutkuje wpisem, który jest czynnością techniczną o charakterze porządkowym, podejmowaną bez władczej decyzji organu ewidencyjnego (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSNC 1996 z. 5, poz. 63 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1998 r., II CZ 74/98, OSNC 1999 z. 2, poz. 36). Zarówno wpis, jak i jego wykreślenie nie mają znaczenia prawnego dla bytu przedsiębiorcy, gdyż jego istnienie zależy od prowadzenia działalności gospodarczej.

Przedsiębiorca nie prowadzący działalności gospodarczej, nie uzyskuje - mimo wpisu do ewidencji - przymiotu pracodawcy wynikającego z art. 3 KP w związku z art. 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, bo z chwilą dokonania wpisu, a przed podjęciem działalności nie powstaje żadna racja dla nawiązywania przez niego stosunków pracy. Dlatego też, gdy z mocy przytoczonego w uzasadnieniu kasacji przepisu art. 22 § 1 KP pracownik przez nawiązanie stosunku pracy zobowiązuje się do świadczenia na rzecz pracodawcy pracy określonego rodzaju, to przesłankę nawiązania pracowniczego stosunku ubezpieczenia oraz wynikające z tego stosunku prawo do świadczeń stanowi nie samo zawarcie umowy o pracę, lecz zatrudnienie.

Zatrudnienie jest określeniem, którym przepisy prawa ubezpieczeń społecznych posługują się w art. 5 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) oraz w art. 1 ust. 4 w związku z art. 33 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.) definiując je jako "wykonywanie pracy w ramach stosunku pracy". Choć zatem - według art. 11 KP - dla nawiązania stosunku pracy niezbędnymi, a według art. 26 KP wystarczającymi, są zgodne oświadczenia woli pracodawcy i pracownika, to dla objęcia ubezpieczeniem społecznym jest istotne, czy strony zawierające umowę o pracę miały realny zamiar wzajemnego zobowiązania się przez pracownika do świadczenia pracy, a przez pracodawcę do dania mu pracy i wynagrodzenia za nią, oraz to, czy taki zamiar stron został w rzeczywistości zrealizowany. W związku z tym należy uznać, że gdy zostanie wykazane, iż po zawarciu umowy o pracę nie doszło do zatrudnienia pracownika, jego zgłoszenie do ubezpieczenia ma charakter fikcyjny, nacechowany zamiarem wyłudzenia świadczeń pod pozorem zatrudnienia. Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 17 grudnia 1996 r., II UKN 32/96 (OSNAPiUS 1997 nr 15, poz. 275), z dnia 21 kwietnia 1998 r., II UKN 2/98 (OSNAPiUS 1999 nr 7, poz. 251), z dnia 17 marca 1998 r., II UKN 568/97 (OSNAPiUS 1999 nr 5, poz. 187), z dnia 11 września 1998 r., II UKN 199/98 (OSNAPiUS 1999 nr 18, poz. 591), z dnia 21 stycznia 1999 r., I PKN 541/989, (OSNAPiUS 2000 nr 5, poz. 180), z dnia 16 marca 1999 r., II UKN 512/98 (OSNAPiUS 2000 nr 9, poz. 368) stwierdził, że o włączeniu do ubezpieczenia nie decyduje samo zawarcie umowy, lecz przynależność do określonej w ustawie grupy "pracowników zatrudnionych", niezależne zresztą od ich indywidualnej woli. Wynika stąd, że również przystąpienie do ubezpieczenia i opłacanie

składki przez podmiot nie noszący cech "zatrudnionego pracownika" nie stanowi przesłanki objęcia - z mocy ustawy - ubezpieczeniem społecznym i stania się jego podmiotem (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1990 r., II UR 9/90, OSP 1991 z. 7-8, poz. 172, z dnia 23 września 1998 r., II UKN 229/98, OSNAPiUS 1999 nr 19, poz. 627). W konsekwencji zawarcie umowy o pracę, przez podmiot nie prowadzący działalności gospodarczej nie może wywołać skutku w postaci objęcia ubezpieczeniem społecznym.

Stwierdzenie - w tym stanie rzeczy - braku uzasadnionych podstaw kasacji skutkuje jej oddaleniem (art. 393¹² KPC).

=====